

PÉTER LÁSZLÓ

RÉVAI JÓZSEF SZEGEDI KAPCSOLATAIHOZ

RÉVAI JÓZSEF ES ZÜLD SÁNDOR (1947)

Amikor — negyedszázaddal ezelőtt, 1944 októberének utolsó napjaiban — Révai József a Magyar Kommunista Párt egyik vezetőjeként a legális pártmunka megindítására Szegedre érkezett, már nem először fordult meg a városban. Igaz, első ittjártakor nem annyira jött, mint inkább — hozták.

A Tanácsköztársaság leverése után Révai Bécsbe ment, ott folytatta politikai tevékenységét, főként publicisztikai munkásságát. Majd 1926-tól több ízben hazatért illegális pártmunkára, mígnem 1930. december 31-én letartóztatták. Megkínózták, elítélték.

Sajnos, a Csillagbörtön nyilvántartási könyveiből hiányzik az ő törzslapja. Övegének szíves levélbeli közléséből tudom, hogy Révai 1932 decemberében került ide, s 1934 januárjában innen szabadult. Mint tudjuk, májusban Prágába, majd Moszkvába ment. A háborúban a

Kossuth-rádió munkatársa volt, utóbb a magyar hadifoglyok lapjának, az *Igaz Szó*-nak publicistája.

A főlzabradulás után egy héttel, 1944. október 18-án jelent meg Szegeden az első újság *Szegedi Népakarat* címmel. „A Kommunista Magyarországi Pártjának Szegedi Csoportja napilapja” — mondja az impresszum. Hamaros megszűnése (okt. 27.) nyilván összefügg az emigrációból hazatérő vezetők — Révai József és Vas Zoltán, később Farkas Mihály és Gerő Ernő — Szegedre érkezésével. Ők tájékoztathatták az öntevékenyen pártmunkához kezdő szegedieket a legális pártmunka új követelményeiről, a párt új nevééről, a népfretpolitika stratégiai és taktikai jellegéről. Mint a *Somogyi-könyvtári híradó*-ban 1967-ben közzétettem, Révainak *Polgári és népi demokrácia* címmel 1945 elején sokszorosításban terjesztett előadása az első volt,

amely a kommunista párt új politikáját, a hazai fejlődés távlatait elméletileg föl-vázolta. Sokunk számára ezzel kezdődött ismerkedésünk a marxizmus—leninizmus-sal.

Ennek jegyében indult újra Szeged régi liberális, ellenzéki napilapja, a *Délmagyarország* 1944. november 19-én, immár mint a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front napilapja. Homlokán három név: Balogh Istváné a Függetlenségi Kisgazdapárt, Erdei Ferenc a Nemzeti Parasztpárt, és Révai József a Magyar Kommunista Párt képviselőjében.

A beköszöntő cikket Révai írta, s utána is számos írása jelent meg a lapban. Lőkös Zoltánnak a *Délmagyarország* újjászületésére emlékező írásából idézem a Révairól szóló pár mondatot: „Egyéniségéből különösen megmaradt bennem az irodalom, a szellemi élet iránti beható érdeklődése, még ezekben a rohanó, gyors napi tennivalókat igénylő korszakban is. Egyszer e napokban Szukits alighogy megnyílt Kölcsey utcai antikváriumában is találkoztam vele. Elmélyülten böngészett a kötetek között. Megtudtam, hogy rendszeresen jár be oda, s viszi a könyveket. A sokszor éjszakába, sőt hajnalokba nyúló szerkesztőségi munka, számtalan cikk írása, pártmunka idegfeszítő sodrásában hogyan jutott ideje az olvasásra, talán csak azok a megmondhatóí, akik igazán ismerték fáradhatatlan, másokat is magával ragadó egyéniségét, szellemiségét.”

December végén mehetett el Szegedről: ekkortól ritkulnak meg írásai a *Délmagyarország*-ban. Amikor én Pest fölszabadulása után Kecskemétig gyalog, onnan Dorozsmáig tehervonatban hazakerestem, január végén, s fölkerestem régi osztálytársamat, egyetemi társamat, Lőkös Zoltánt a szerkesztőségben, Révaival már nem találkoztam.

Nevét április 7-ig viselte a lap, s ő írta a május elsejei vezércikket, majd július 24-én ő köszöntötte programadó írásával a népfrentlappból pártlappá váló kommunista *Délmagyarország*-ot is.

A város fölszabadulásának első évfordulóján, 1945. október 11-én a színházban tartott beszédét e szavakkal kezdte: „Nem vagyok szegedi, de sorsdöntő hónapokat töltöttem itt egy esztendővel ezelőtt. Az itt töltött hetek és hónapok összeforrasztották Szeged népével.”

Szegedtől azután sem szakadt el. Képviselte a várost az Ideiglenes Nemzetgyűlésben. Az első országgyűlési képviselőválasztáson, 1945. november 4-én, ő volt a szegedi kommunista képviselők listavezetője. Hasonlóképpen az ő neve állott a kommunista jelöltek élén 1947. augusztus 31-én, 1949. május 15-én, sőt még 1953. május 17-én is. Majd másfél

évtizedig (1944—1958) volt tehát Révai Szeged képviselője. A tanácsválasztások előtt, 1950. október 12-én ő mondott beszédét a választói nagygyűlésen.

Furcsa visszája képviselőségének, hogy a szektás politika ismert következményeként ekkoriban már elszakadt a szegedi problémáktól, alig is fordult meg a városban, munkásságában nyoma sem volt Szeged kulturális hagyományainak, problémáinak. A politika megváltozása és az ezzel véletlenül éppen egybeeső súlyos betegsége fordította csak ismét figyelmét — közvetve — Szegedre. József Attila révén.

Révai önkritikus elme volt. Hamar belátta, hogy művelődéspolitikája károkat okozott, s nagy veszélyeket rejtett magában. Fölismerete egyebek között, hogy a magyar költészetnek a Petőfi-jelszóval való irányítása — a mozgalmi zsargonnal élve: orientálása — mennyire leszűkíti líránk fejlődési lehetőségeit. Ekkor döbbsent rá József Attila példájának, életművének időszerűségére. Addig nem foglalkozott József Attilával: túlságosan ellentmondásosnak vélte költészetét. Petőfi- és Ady-tanulmányai után most — a történelmi idők kényszere alatt — logikusan jutott el a József Attila-problémával való szembenézéshez.

Délmagyarország
Szeged.

Belegységem miatt sajnos nem volt
részt a 10 éves évfordulón.

A Délmagyarország, a Magyar Nem-
zeti Függetlenségi Front első hazai napi-
lapja történelmi hívatást teljesített, el-
sősorban botva ki 10 év előtt a magyar
újjászületését a hazafias reakció
ellen, a hazafias erők szövetségéért, a
dolgozó nép egyesített virott harc. Loko-
póját.

A Délmagyarország, mint pártlap
intézmény hirtette a marxizmus-leninizmus
diktatórikusan eszméit.

Én mind a lap 10 év. előtti születés-
szabadságának egyik tagja, szívből ki-
vívom a szellemiségnek, hogy marad-
jon hi a Délmagyarország harcos ha-
gymányához továbbra is segíten nagy
bátrulnak a dolgozó osztályok össze-
foglalásnak szervezésében, a munkásoknak
védelmi szervezetek biztosításában, a
szocializmus építésénél nagy munkájában.

Révai József.

A DÉLMAGYARORSZÁG JUBILEUMÁRA
KÜLDÖTT TÁVIRATÁNAK
FOGALMAZVÁNYA (1954)

1954 tavaszán Nagy Sándor, akkor országgyűlési képviselő, a Parlamentben Révai Józseffel beszélgetve megemléltette neki József Attilával kapcsolatos kutatásait. Révai kapott a szón, s megkérte Nagy Sándort, szóljon nekem, számolják be neki eredményeimről. Első levelemben kéziratban levő Espersit-tanulmányomról és Reguli Ernő még cédulákon látható József Attila-bibliográfiájáról tá-

jékoztattam Révait. Ő ekkor már súlyos szívbajával küzdött, közéleti szerepétől visszavonult, de a pártban viselt tisztsége változatlan volt. Leveleit a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének fejléces papírján írta, s egyiket-másikat a Révai-titkárság fölíratú körcímkével ragasztotta le. Pontosabban: géppel íratta és ragasztotta le.

1

Budapest, 1954. június 26.

Kedves Péter Elvtárs!

Megkaptam június 19-én kelt levelét. Hálásan köszönöm felajánlott segítségét tervezett József Attila-könyvemhez. Sajnos, a könyv állandó betegségem miatt még igen kezdetleges állapotban van. Espersit Jánosról szóló tanulmányát okvetlenül el fogom kérni és elolvasom. Én magam is igyekeztem erről az érdekes vidéki mecénás figuráról egyet és mást megtudni. De nem nagy sikerrel. Tudok róla, hogy Önök József Attila makói és szegedi korszakáról sok anyagot gyűjtöttek össze. Ebből az anyagból azonban én még azt sem nagyon ismerem, amit a Tiszatáj-ban publikáltak. Nagyon hálás lennék, ha a már publikált anyagot (a Tiszatáj megfelelő számain) elküldenék nekem. Ha egészségileg egy kissé rendbe jövök, okvetlenül le akarok menni Szegedre, nem utolsósorban azért, hogy megnézzem az Önök által összegyűjtött József Attila-anyagot.

Mikor készül el a Reguli-féle József Attila-bibliográfia? Lehetne-e használni még a publikáció előtt?

Még egyszer köszönöm levelét. Felajánlott segítségét okvetlenül igénybe fogom venni.

Üdvözlettel:

Révai József

Válaszommal egyidejűleg elküldettem a Tiszatáj szöbe jöhető számain, és elküldtem néhány különlenyomatot. Fölvettem előtte egy fél fülle hallott helyi

tervet is: a fölszabadulás tizedik évfordulójára öt akarják lehívni ünnepi szónokul.

2

Budapest, 1954. július 29.

Kedves Péter Elvtárs!

Nagyon köszönöm június 30-i levelét és küldeményét. Nagy érdeklődéssel olvastam a Juhász- és Ady-tanulmányt. Őszintén bevallom, hogy csak most látom, milyen nagy munkát fejt ki Ön Szeged—Makó—Hódmezővásárhely helyi kulturális hagyományainak feltárása és népszerűsítése dolgában. Igen hasznosnak és értékesnek tartom ezt a munkát.

Ugyanez vonatkozik Espersit-tanulmányára, amit nagy érdeklődéssel olvastam el. Sokkal jobban látható meg ebből a tanulmányból az a szegedi—makói atmoszféra, mint pl. a Galamb Odön-féle meglehetősen primitív könyvből. De függetlenül a József Attila-vonatkozásoktól, igen értékes és érdekes az a portré, amelyet erről a vidéki magyar kultúreberről rajzol. Nagyon sok hasznát vettem.

Ami a szegedi felszabadulási ünnepségekre való látogatásomat illeti októberben, én erről még semmit sem tudok. Az elvtársak erre vonatkozó tervüket még nem közölték velem. Félek azonban, hogy ha talán el is tudnék menni, nyilvánosság előtt beszélni aligha tudnék egészségi állapotom miatt. De októberig még meglátjuk.

Elvtársi üdvözlettel:

Révai József

P. S. Nem foglalkozott a József Attila szegedi tartózkodása után elkezdődő Szegedi Fiatalok mozgalmával? Nem sokat tudunk erről. Volt-e József Attilának valami köze később a Szegedi Fiatalokhoz? Azt gyanítom, hogy igen: Radnóti és József Attila barátsága erre utal. Baróti bizonyára sokat tudna erről mondani.

A Szegedi Fiatalokkal kapcsolatos kérdésére azt válaszoltam, hogy ennek megválaszolására maguk az egykori „Szegedi Fiatalok” illetékesek. Radnóti és József Attila későbbi kapcsolata aligha Sze-

gedről származtatható, mégha közös barátjuk, Hont Ferenc személye ezt lehetővé is tenné. Azóta Csaplár Ferenc tanulmánya tisztázta a Révai fölvetette kérdéseket.

3

Budapest, 1954. november 18.

Kedves Péter Elvtárs!

Köszönöm kedves értesítését Reguli Ernő József Attila-bibliográfiájának elkészültéről. Okvetlenül el fogom kérni az Akadémiától.

Ami egészségi állapotomat illeti, jobb nem beszélni róla. Hogy mikor mehetek Szegedre? Annak a jó isten és az orvosok a megmondhatói. Én mégis azt remélem, hogy hamarosan.

Elvtársi üdvözlettel:

Révai József

P. S. Nagyon kérem, ne harangozza be nyilvánosan, hogy írni készülök József Attiláról.

József Attila Szegeden című dolgozatom helyben nagy vihart kavart. Révai-nak elküldtem a Délmagyarország-ban megjelent támadó cikkeket. Azt is fölvettem, hogy ha egészsége engedi, a

Csongor Győző, Ertsey Péter és az én kezdeményezésemre megszületett irodalmi múzeum tervezett megnyitójára lejöhetne.

4

Budapest, 1955. október 22.

Kedves Péter Elvtárs!

Megkaptam október 3-án kelt levelét. Itt jegyzem meg, hogy megkaptam február 1-i levelét is az Esperis-dolgozattal, valamint a József Attila Szegeden című tanulmánya különnyomatával egyetemben.

Elolvastam azt a „vitát” is, amely az utóbbi tanulmány körül Szegeden kerekedett. Mondhatom, nem nagyon épületes olvasmány. Ne hagyja magát elkedvetleníteni, de ne is sértődjék meg. Ami a kritikusoknak írandó választ vagy az önkritikát illeti, én persze nemigen vagyok hivatott tanácsokat adni. Szerintem a vita annyira — pestiesen szólva — mondva csinált, hogy nem nagyon érdemes behatárolni az ellenvetésekre, annál kevésbé, mert Szabolcsi Miklós cikke lényegében helyesen ad választ a kritikusoknak.

Számomra a József Attila Szegeden c. tanulmány igen hasznos volt, és ha valamit kifogásolok, akkor csak azt, hogy nem tárja fel még aprólékosabban és behatódobban József Attila kapcsolatait a szegedi munkásmozgalommal. Szeretnék bővebbet megtudni Bentian Eidusról, akinek Attilával való kapcsolatára, úgy emlékszem, Magának egy régebbi tanulmányában utalás van. Nagyon hálás volnék, ha közölné velem, hogyan juthatnék hozzá a róla szóló anyaghoz.

Égészségem javul, szegedi látogatásomra, azt hiszem, a közeljövőben sor kerül. Az alkalmat legközelebb személyesen lesz módom megbeszélni a szegedi elvtársakkal. Fel fogom vetni a Maga ötletét a Szegedi Irodalmi Múzeum megnyitására.

Elvtársi üdvözlettel:

Révai József

Október közepén motorkerékpár-bal eset ért, s combtól bokáig gipszben írtam válaszom. Elküldtem neki Eidus Bentianról írott cikkemet és a tanulmá-

nyom körüli vita újabb termékeit. Ezeket köszöni meg a következő rövid levelében.

Budapest, 1955. november 5.

Kedves Péter Elvtárs!

Megkaptam október 26-i levelét. Köszönet a mellékletekért. Egyben engedje meg, hogy jobbulást és teljes gyógyulást kívánjak. Az én egészségem valóban komolyan javul.

Eltársi üdvözlettel:

Révai József

Február 29-én értesítettem, hogy a szegedi irodalom múltját bemutató műzeumi kiállítás végre valóban elkészül,

s március 25-én nyílik meg. Rég ígért szegedi látogatásának ez kitűnő alkalma lehetne: ő nyithatná meg.

Budapest, 1956. III. 28.

Kedves Péter Elvtárs!

Sajnos, az orvosaim nem engedték meg, hogy március 25-re Szegedre utazzam. Egészségem valóban javul, de hosszabb kirándulásokat a megszokott környezetből még nem szabad tennem. De, ami késik, nem múlik! Remélem, hogy nemsokára beválthatom a szegedi utazásra vonatkozó régi ígéretemet.

Eltársi üdvözlettel:

Révai József

Amikor végre szegedi látogatására tett többszöri ígéretét beválthatta, 1957 nyarán, nem találkozhattunk. Barátaimtól azonban tájékozódott sorsomról, s a szegedi pártaktíván szót is emelt mellettem. Ezt ugyanúgy nem felejttem el neki, mint elismerő sorait.

Egyetlenegyszer találkoztunk: 1958. október 23-án, amikor az Akadémián fölolvasta József Attila-tanulmányát.

Nem telt el egy év, s 1959. augusztus 4-én meghalt.

Alig tíz éve.

PAPP GYÖRGY TUSRAJZA